

Johanne A. van Archem

Een uur van onbedachtzaamheid

Een avondje op de kermis
heeft voor Josien
grote gevolgen

Roman

Johanne A. van Archem

Een uur van
onbedachtzaamheid

Uitgeverij Zomer & Keuning

Hoofdstuk 1

Het kon niet waar zijn, dacht Josien Bijvank in paniek. Nee, het was niet waar, dat mocht eenvoudig niet.

Het kwam door de drukke tijd op het werk. De zoon van de baas was sinds kort in het bedrijf opgenomen door zijn vader en de jongeman joeg iedereen op. Zijn stem schalde vaak over de afdeling waar de meisjes werkten aan de naaimachines. Niemand ontkwam aan zijn voortdurende opmerkingen over het te lage tempo van de productie.

Zijn vader, die het bedrijf al jaren leidde, zweeg over zijn zoons manier van leidinggeven. Hij zag niks, leek het.

De meisjes werden kortaf en boos. Er gingen zelfs opmerkingen rond om het werk erbij neer te gooien en de eerste naaister was al boos opgestapt. De tijd van de slavernij was echt voorbij, zei ze bij afscheid...

Josien was moe, echt moe en dat was de reden, zei ze tegen zichzelf. Er kon niets anders aan de hand zijn, toch? Maar ze kon de klok erop gelijk zetten, moe of niet. Waarom nu niet?

Ze slikte voor de derde keer een brok weg die voor haar hals bleef zitten. Haar keel werd dichtgesnoerd van de zenuwen of misschien ook wel van angst. Het zou toch niet waar zijn? Hoe kon dat nou? Ze had nog nooit eerder...

Ja, ze wist het wel. Hoe vaak had moeder niet gewaarschuwd: één keer is soms al genoeg. Pas op, hou afstand van sommige jongens. Voor je het beseft, is het te laat.

Nu ze erover nadacht...

Ze was een paar weken geleden naar de voorjaarskermis geweest. Gewoon een avondje uit, iets wat ze veel te weinig deed.

Ze zat meestal thuis, keurig aan de tafel bij haar ouders, net als haar zuster en broers altijd hadden gedaan toen zij nog niet getrouwd waren.

Ze had de centen niet om vaak uit te gaan, maar ook de puf niet. Na een lange dag werken in het atelier was ze blij dat ze een uurtje rustig kon zitten voor ze naar bed ging. Het was elke dag weer vroeg aantreden.

Het leven van een jonge vrouw achter de naaimachine in een naaiatelier was zwaarder dan de meeste mensen dachten. Josien kwam vaak thuis met hoofdpijn. De benauwde lucht van nieuwe stoffen, te weinig frisse lucht in het gebouw: de ramen konden niet open. De deur werd wel opengezet, maar die ene smalle deur was onvoldoende om de boel aangenaam en fris te houden.

Ze was niet de enige die klaagde over hoofdpijn. Meerdere jonge vrouwen hadden er last van, maar er werd niets veranderd door de baas ondanks de klachten. En nu met die jonge vent aan het roer ging de zweep erover, alles moest eergisteren klaar zijn.

Josien had al eens rondgekeken of er ander werk was voor haar. Ja, de fabriek, dat was ook niet alles: het lawaai van de machines of de kilte van de spoelerij, de hitte van de persen. En ook daar was het benauwd en het stof dwarrelde harder rond dan op het atelier.

Dienstbode spelen? Nou, dan bleef ze liever op het naaiatelier zitten.

Daar werd tenminste nog gelachen en daar spraken ze ook weleens af om met elkaar op stap te gaan. Een avondje naar de cinema in de stad. Of, zoals enkele weken geleden, een avondje naar de kermis. Er was maar één keer in het jaar kermis.

Ze waren met een hele groep geweest. Josien had nog gehoopt dat Mark den Engelsman, Mark Kemble, zoals hij officieel heette, ook mee zou gaan. Ze vond hem leuk, en zij niet alleen.

Maar Den Engelsman kwam niet opdagen, hij had wat anders te doen, had hij gezegd. En dat hadden ze eigenlijk ook wel geweten. Mark Kemble schitterde bij dit soort uitstapjes altijd door afwezigheid.

Josien was toch een tikkie teleurgesteld geweest, moest ze

zich bekennen; misschien had ze daarom iets te veel likeurtjes binnengekregen.

Een van die jonge kerels had het op Josien voorzien, die jongen van Souburg. Daar zat ze niet op te wachten; geen van de meisjes wilde iets met hem te maken hebben. Zelfs de jongens zagen hem liever van achteren dan van voren. Een grootspreker, een opschepper, altijd achter de meisjes aan, en vooral niet eerlijk, zeiden gedempte stemmen. Hou de portemonnee in de gaten.

De man hield vol, hij wilde Josien thuisbrengen. Het was een lastige vent om af te schudden. Ach, het kon geen kwaad, ze waren met een hele groep bij elkaar; Josien zou weinig last van Hans Souburg hebben, meende ze.

Het was gezellig geweest met de hele groep, misschien iets te gezellig, gezien het feit dat ze drie likeurtjes had gedronken. Dat was te veel voor een jonge meid die nooit dronk. Je zou moeder morgenvroeg horen als ze klaagde over hoofdpijn.

Josien was een beetje aangeschoten geweest, lollig, luidruchtig ook. Ach, er was maar één keer per jaar kermis in de stad, had ze zichzelf gerustgesteld.

Hans Souburg wilde haar naar huis brengen toen de groep aanstalten maakte om naar alle kanten te verdwijnen. Plezier hield een keer op. Het was elf uur voor je het wist.

Haar vriendin Hermien probeerde haar nog te redden van het gezelschap van Hans Souburg, maar Josien zag geen gevaar.

Het was maar een klein eindje naar huis, had ze gedacht. Wat kon er nou gebeuren?

Het was gebeurd voor ze het eigenlijk zelf goed in de gaten had. Hij werd aanhalig en overheersend. Hij had haar tegen de muur van het oude schoolgebouw gedrukt en ze had zich giechelend een beetje verzet. Ze had niet eens verder nagedacht, alleen had ze zich geërgerd aan de bierlucht uit zijn mond.

Hij graaide onder haar rokken en ze had hem afgeweerd. Niet eens erg geschrokken, gewoon: joh, hou op, dit wil ik niet.

Hij was sterker. 'Er gebeurt niets bijzonders,' vond hij sussend en ze was te ver heen om in te schatten wat er wel gebeurde.

Ze had weinig verder bemerkt. Te giechelig, te teut eigenlijk, besepte ze nu.

Hij had haar snel afgeleverd op honderd meter van haar ouderlijk huis. ‘Het was leuk,’ zei hij met een vette lach, die haar enigszins ontzuchtte.

Ze had zich een beetje geschaamd om die scène bij de oude school. Maar verder dacht ze niet en ze praatte er vooral niet over, ook niet tegen Hermien, die de volgende dag vroeg of die Souburg ook handastelijk was geweest. Daar stond hij immers om bekend. Josien had moeten weigeren zich door hem te laten vergezellen. Waarom was ze toch met hem meegegaan?

‘Nee hoor,’ had ze meteen luchtig gezegd, terwijl ze haar hart voelde bonzen. Nu ze erover nadacht: er was wel iets gebeurd.

Kon het kwaad? Nou, alleen al de gedachte eraan... Ze duwde die snel weg.

Maar nu werd ze bang. De maandelijks ‘ellende’, zoals ze het vaak betitelde, bleef weg. Dat kon toch niet, dat gebeurde eigenlijk nooit. Er was toch niets bijzonders gebeurd? Het was allemaal zo snel gegaan... Ze had niets bemerkt van al die opgewonden verhalen.

Was ze in verwachting? Haar hart bonsde ervan. En dan?

Vorig jaar was Gerrie, Josiens oudere zus, vrij halsoverkop getrouwd. Jammer dan, ze was zwanger, had ze nuchter gezegd. Ze had al drie jaar verkering met Graads van Wieten; er waren zelfs vergevorderde plannen, er was al een keuze gemaakt voor het huis waar ze wilden gaan wonen. Het drama hoefde niet groter te worden dan het was.

Maar wat was vader Bijvank kwaad geweest! Moeder was ook wel een beetje aangebrand, maar die reageerde bedaarder, die maakte er niet zo’n probleem van. De jongelui hadden serieuze plannen; het was geen ‘oplopertje’ zoals ze het noemde. Dan had ze anders gereageerd, voegde ze eraan toe.

Iemand die helemaal geen verkering had en toch zwanger was geworden van een avondje uit, daarmee moest je bij moeder Bijvank niet aankomen.

Gerrie was getrouwd met een lachend gezicht. Zes maanden later was het meisje geboren en het was de lieveling van vader Bijvank. Als Gerrie met de kleine kwam en opa was thuis, kreeg niemand het kind meer op schoot, behalve opa. Er was nog even narigheid geweest vlak voor de bruiloft. Niet omdat de bruidgom protesteerde tegen de overhaaste bruiloft of omdat de bruid zich ineens bedacht. Het ging om de kerk en de dominee.

Gerrie en Graads moesten schuld belijden in de kerk, de gewoonte bij een gedwongen huwelijk. Er was elke maand wel een aanstaand echtpaar, dat vooraan in de kerk zat met neergeslagen ogen.

Graads vertikte dat. 'Ik denk er niet aan,' zei hij kortaf. 'Dan trouw ik niet in de kerk.'

Ze hadden overlegd dat Graads over zou stappen naar de gereformeerde kerk van Gerrie; hij was van huis uit hervormd. Maar nu lag hij dwars en geen klein beetje ook.

Er was geen praten aan, hij deed het niet, zei hij resoluut. 'Die ouderlingen zijn zelf geen cent beter. Ik ken er een paar die vroeger ook niet bepaald eenkennig waren, en die willen mij nu even de les leren?'

Het was ermee geëindigd dat het aanstaande echtpaar de gereformeerde kerk verliet en naar de Hervormde Kerk ging. Daar zaten de ouders van Gerrie niet mee. Vader Bijvank was dat ook geweest voor hij gereformeerd werd bij zijn huwelijk.

Nee, een paar maanden later praatte niemand meer over dat overhaaste huwelijk. Het ging prima tussen Gerrie en haar man. Ze waren gek op elkaar, dat bleek uit alles, zei moeder Fien tevreden.

Maar als Josien echt in verwachting was, zou het heel anders gaan, dacht ze in paniek.

Zij had geen verkering. Woedend zouden beide ouders zijn. En dan?

Ze moest er niet aan denken. En ergens in haar achterhoofd zeurde nog iets: Mark den Engelsman, Mark Kemble, zoals hij volgens het gemeentehuis heette.

Hoe zou hij reageren?

Ja, ze had een zwak voor hem, al langere tijd. Hij was een kameraad van Graads van Gerrie en ze zag hem regelmatig bij Gerrie. Mark had nooit laten merken dat hij belangstelling voor Josien had. Dat speet Josien genoeg. Ze had het weleens stiekem tegen Gerrie gezegd.

Die had haar niet veel hoop gegeven. 'Mark is een apart stukkie mens,' zei ze. 'Een eeuwige vrijgezel. Hij zal zijn vader ook niet gauw in de steek laten...'

Ze zou zijn verachtelijke blikken niet kunnen verdragen als ze werkelijk in verwachting zou zijn. En wat te zeggen over Hans Souburg?

De toekomst keek haar grimmig en zelfs dreigend aan. Wat stond haar te wachten als het werkelijk een feit was? Trouwen met die Souburg?

Ze moest er niet aan denken. Ze voelde kippenvel over haar rug trekken.

Ze zou een leven lang in de narigheid zitten, of ze nou wel of niet trouwde. En dat om een stompzinnige misstap. Iedereen zou weten dat ze 'er eentje opgelopen' had. Het kind zou erop aangekeken worden en zelfs jaren later zouden de mensen het allemaal nog weten.

Haar hart kneep samen. Trouwen met Hans Souburg?

Ze riep zichzelf tot de orde. Meid, maak je nou niet ongerust. Er zal hoogstwaarschijnlijk niets aan de hand zijn. Druk, nerveus, noem maar op...

Maar de angst kneep haar de adem af.

Moeder Bijvank bekeek haar dochter met een scherpe blik. Wat was er met het meisje aan de hand? Ze was duidelijk uit haar gewone doen sinds een paar dagen.

Je maakte moeder Fien niet zoveel wijs, dat wisten de kinderen Bijvank al vanaf hun vroegste jeugd. Vader Bijvank was nog weleens verstrooid en liet zich weleens bedotten met zielige verhaaltjes, maar daar was moeder niet van gediend.

Hoofdpijn? O, wel toevallig nu er net even een vervelend karweitje moest worden opgeknapt.

Nee, kind, vanavond weg met de vriendinnen? Ik zie hoe je uitkijkt. Je ogen staan verkeerd. Je hebt wat onder de leden, je blijft lekker thuis.

Josiens gedrag was nu anders. Er zat haar iets duidelijk in de weg, zag Fien Bijvank.

Ze was een vrolijke jonge meid, altijd geweest. Anders dan Gerrie, die veel serieuzer was. Josien was ook veel ongeduriger. Gerrie had jarenlang zonder morren in de fabriek gewerkt.

Veel plezier had ze daar niet gehad, moest Fien Bijvank toegeven, uiteindelijk ging het om brood op de plank. Niemand ging zingend naar de fabriek. Maar Gerrie was tevreden met haar leven. Ook nu, met Graads, met de kleine meid en een draaglijke armoede.

Ach ja, dat was de toekomst voor een arbeiderskind. Zo was die van Fien ook geweest, dacht ze soms. Het was nu niet veel beter dan dik dertig jaar geleden toen ze trouwde met Herman Bijvank. De lonen waren iets hoger, de prijzen in de winkels ook. Maar er waren ook jaren geweest dat de lonen naar beneden gingen en de prijzen niet. Toen was het motto: zuinigjes aan.

Het maakte weinig uit, vroeger en nu. Gerrie moest beknibbelen op alles, dat had Fien ook gemoeten en nog. Je moest tevreden zijn met wat je kreeg toebedeeld. Fiens moeder had een gevleugelde uitspraak: de een heeft alles, de ander niks, wie zegt dat het leven eerlijk is? Fien gebruikte die woorden zelf ook vaak.

Maar Josien zat anders in elkaar. Ondernemender, met meer verwachtingen van het leven. Die zat niet echt met plezier achter de naaimachine. Ze had ook rondgekeken naar ander werk. In een winkel, nou, daar was ze snel van genezen. Winkelwerk verdiende helemaal niks. En altijd even vriendelijk zijn, dat lag het meisje niet. Iemand die vervelend deed, kon de wind van voren krijgen. Geschikt voor de winkel was ze niet, te kortaangebonden.

Ze praatte ook weleens over vertrekken. Maar veel meer dan een baantje als dienstbode bij een deftige familie zat er niet in.

Nou, dat lag haar ook helemaal niet. Daar was ze niet onderdanig genoeg voor. Ze zou ruzie krijgen met een ‘mevrouw’ of een ‘meneer’.

Fien schudde geamuseerd haar hoofd. Ja, Josien was behoorlijk eigenwijs. Niet dat ze geen gelijk had, maar het was verstandiger als ze vaker ja en amen zei en haar mond hield. Dat had Fien ook moeten leren in haar leven, met vallen en opstaan en soms nog een bitter gevoel na lange jaren. Nu was ze veel meer van: geef maar een stuiver, dan krijg je alle gelijk van de wereld. Geen trammelant maken, de zaak laten betijen.

Wat dat betrof leek Josien meer op haar vader dan op haar moeder. Vader Bijvank gaf niet gauw toe. Ach, de beide meisjes waren verschillend, net als de beide jongens.

Vier kinderen waren er in dit gezin. Het waren er meer geweest. Fien en haar man hadden twee kinderen naar het kerkhof moeten brengen. Eentje van een paar dagen en eentje van een jaar of drie.

Dat deed nog steeds zeer, na al die jaren nog.

Drie waren inmiddels getrouwd, alleen de jongste, Josien, was nog thuis. Gerrie een beetje overhaast, maar ach, je moest het drama niet groter maken dan het was, vond Fien. Herman kon er wel een drama van maken, maar daar had Fien een stokje voor gestoken.

‘Zeg, kom op,’ had ze tegen hem gezegd. ‘Je kunt ze niet dag en nacht in de gaten houden.’

Ja, dat wist hij, maar ja, je kon toch niet alles goedkeuren?

Haar gedachten gleden naar haar jongste, de lastigste, dat gaf ze breeduit toe.

Maar wat haar de laatste dagen bezielde? Ze zou toch niet gekke plannen aan het uitdenken zijn? Vorig jaar had ze ook zo’n tijd gehad. Toen speelde ze met de gedachte om te vertrekken naar Amsterdam. Wat wilde ze daar nou, had Fien verbaasd gevraagd.

‘Nou, werken...’ kwam het enigszins aarzelend.

‘O, nee,’ had Fien gezegd. ‘Daar ga jij niet naartoe! Ik zou voor de trein gaan liggen waar je ingestapt bent om je ervan te weerhouden.’

Het was vanzelf weer overgewaaid. Maar nu had ze het blijkbaar weer op de heupen.

Fien had via de burens vernomen dat Josien een behoorlijk conflict had met de baas op het atelier. De zoon van de eigenaar in het bedrijf, dat was geen leuke baas voor de meisjes. Een slavendrijver, zo werd hij genoemd. Al die jonge meiden hadden er last van. De gemoedelijke sfeer was danig veranderd.

Het ging allemaal te traag volgens hem, er werd te veel gekletst en te weinig gewerkt. Zo'n snotneus van een jaar of achttien die meende alles te weten en de baas te kunnen spelen.

Dat de eigenaar niet verstandiger was en zijn zoon tot de orde riep! De dochter van de burens werkte daar ook en die was behoorlijk aangebrand thuisgekomen met klachten over die elendige vent. Er was zelfs al een naaister opgestapt.

Het was natuurlijk Josien die de mond niet dichthield en die terug blafte. Het zou wel met een sisser aflopen. Hein Kruger bedacht zich wel twee keer voor hij Josien de laan uit zou sturen. Ze was een van zijn beste naaisters. Bij een ander atelier kon ze zo weer aan de slag.

Nee, Josien ging niet gebukt onder die trammelant op haar werk, daar maakte ze zich niet druk om. Er was iets anders...

Ze wilde ook niet meer eten. En dat maakte moeder Fien behoorlijk ongerust. Had Josien misschien stiekem een vriend gehad, die haar de bons had gegeven? Had ze een blauwtje gelopen?

Ach nee, een beetje vertrouwen in je dochter, Fien, bestrafte ze zichzelf. Nee, dan zou haar gedrag ook anders zijn, dan was ze verdrietig of boos en ze zou erover klagen ook.

Josien was geen mannengek, die liet zich amper in met het andere geslacht. Die maakte zich niet ongerust over het feit dat ze nog geen vaste verkering had. Ze was ook nog maar net twintig, ze had de tijd wel. Ze kon nog lang genoeg in armoede leven.

Over de toestand in de wereld zat ze ook helemaal niet in. Politiek interesseerde haar totaal niets. Ook niet dat de wereld behoorlijk veranderde en in veel landen de spanning opliep. Ze hadden afgelopen week die Oostenrijkse kroonprins en zijn

vrouw doodgeschoten, ergens op de Balkan.

Waarom deden mensen eigenlijk zulke onbezonnen dingen, vroeg Fien zich af. Je hoefde geen verstand te hebben van de politiek om te weten dat dit gevolgen zou krijgen. Nota bene, een echte prins doodschieten! Hoe haalde je het in je hoofd? Oostenrijk kon dat niet over zijn kant laten gaan.

De kranten schreven er hele artikelen over en Fien las ze heel aandachtig.

Vader Bijvank kon zich daar hevig over opwinden, net als over de vaderlandse politiek. Hij kon oeren over die lui in Den Haag, die geen moer begrepen van het arbeidersvolk. Die lui zouden zelf eens moeten rondkomen van het loontje van een werkmán, dan zouden ze wel anders praten.

Josien haalde daar de schouders over op. Ze was niet geïnteresseerd in die politieke toestanden.

Ach, ergens dacht Fien hetzelfde. Die heren in Den Haag en die politieke moord waren ver van haar bed, dat gold voor iedereen in deze omgeving. Wat konden zij, als gewoon volk, ertegen doen? Niets immers.

Wat kon er dan zijn met Josien, wat zat haar dwars? Ze was ongedurig, veel te stil, bijna bang leek het, en vooral, ze was miselijk. Gisteren gaf ze over, had Fien gezien.

Ze slikte iets weg. Het zweet brak haar uit en ze ging snel zitten op de dichtstbijzijnde stoel.

Het zou toch niet waar zijn dat Josien in verwachting was?

Een onverwachte zwangerschap is voor Josien in alle opzichten rampzalig

Wat voor Josien een gezellige avond naar de kermis zou worden, blijkt korte tijd later grote gevolgen te hebben: ze is zwanger! Haar ouders zijn woedend en vragen zich af wat nu wijsheid is: moet hun dochter met deze jongen trouwen, of niet? Dan wordt de mobilisatie aangekondigd en wordt Josiens zwager opgeroepen om de grens te bewaken. Josien trekt tijdelijk in bij haar zus Gerrie, die slecht alleen kan zijn. Ze heeft ondertussen veel zwangerschapsklachten en de vader van haar kind zorgt ervoor dat er van haar reputatie niets overblijft. Uiteindelijk gaat het huwelijk niet door, maar dat wil niet zeggen dat hij haar met rust laat.

Johanne A. van Archem is auteur van vele historische romans, die plaatsvinden in de periode van eind negentiende eeuw tot aan de oorlogstijd. Haar boeken spelen veelal in Twente en haar grote kracht is de beeldende manier waarop ze haar personages beschrijft.

Z&K

ISBN 978 90 2053 698 0 NUR 344

9 789020 536980

www.romanserie.nl